

Specialistisch blok Systeemtherapie. Narratieve, oplossingsgerichte en dialogische toepassingen.

Deze specialistische cursus past binnen de ruimere visie op (opleiding) systeemtherapie van Euthopia en de Jeugdzorgacademie en is bedoeld om ondermeer aan te sluiten bij de basisopleiding. Toch kan deze specialistische cursus ook als een aparte cursus aangeboden worden.

Deze module sluit nauw aan bij het tweede gedeelte van de algemene basisopleiding van Euthopia en de zogenaamde postmoderne stromingen. Deze stromingen richten zich sterk op de krachten van cliënten en gezinnen én op een goede samenwerking (vandaar ook de benaming ‘collaboratieve’ richtingen). Een zekere basiskennis van deze perspectieven is verondersteld, toch kan dit blok ook afzonderlijk aangeboden worden aan cursisten die 132 uur basis systeemtherapie elders hebben gevolgd. In dat geval zal er ook uitdrukkelijk aandacht besteed worden aan het overkoepelend theoretisch kader, zoals aangegeven in de eerste drie dagen van dit specialistisch gedeelte. Bedoeling is van eerst een overkoepelend theoretisch kader te schetsen en aandacht te besteden aan het sociaal constructionisme en het posmoderne paradigma, om vervolgens over te gaan tot mogelijke toepassingen in de praktijk, vanuit de volgende denkkaders: het collaboratieve en het reflecting team, het narratieve denkkader en toepassingen vanuit Trauma en verlies en rouw, het oplossingsgerichte denkkader, het dialogische gedachtegoed en aandacht voor feedbackgestuurd werken.

1) Algemene Visie op leren:

Hiervoor baseren we ons ondermeer op de zogenaamde leercyclus van Kolb:

Volgens Kolb is effectief of duurzaam leren het resultaat van het [cyclisch](#) doorlopen van een proces waarbij een viertal gedragingen op elkaar inhaken. Daarbij staan de leeractiviteiten centraal en niet de leerstofopbouw. In een latere fase ontwikkelde Prof. Dr. Korthagen de zogenoemde [Reflectiecyclus van Korthagen](#) naar analogie van Kolbs leercyclus.

Deze vier gedragingen zijn:

- [Concreet](#) ervaren of *ondervindend leren*. Het opdoen van werkelijke ervaring met de realiteit staat hier centraal. Belangrijk hierbij is dat men zonder vooroordelen met een zeker inlevingsvermogen openstaat voor nieuwe ervaringen.
- [Reflectief observeren](#) of *reflecterend leren*. Nadenken over de waargenomen werkelijkheid. Terwijl een handeling gesteld wordt, wordt onze aandacht getrokken door allerlei bedoelde of niet-bedoelde effecten van de handeling. Hierop kunnen we reflecteren. Hiervoor moeten de ervaringen vanuit verschillende standpunten bekeken worden.
- [Abstract](#) conceptualiseren of *conceptualiserend leren*. Er wordt nagegaan in hoeverre de ervaringen en reflecties die samenhangen met deze éne handeling ook overeenkomen met de bevindingen die eerder zijn opgedaan. Zit er een rode draad in het verhaal? Kan er een algemene stelling besloten worden? Er wordt een hypothese geformuleerd die in de toekomst getoetst wordt.
- [Actief experimenteren](#) of *experimenterend leren*. Er wordt getoetst of de basisstelling - model of schema in de realiteit stand houdt. Dit gebeurt experimenteel door middel van nieuwe handelingen. Om dit te kunnen doen moet men in staat zijn beslissingen te nemen en die daadwerkelijk uit te voeren.

De laatste stap leidt tot het opdoen van nieuwe ervaringen, reflecties en concepten zodat de leercyclus heel vlog, en steeds opnieuw rondgemaakt wordt.

De kernactiviteit van elk onderdeel van de cyclus komt samengevat neer op achtereenvolgens:

- onderdompelen ([waarneming](#))
- verhelderen ([reflectie](#))
- verklaren ([inzicht](#))
- toepassen ([oefening in een andere context](#))

waarbij eerst [inductief](#) en vervolgens [deductief](#) (van algemeen naar concreet) te werk gegaan wordt.

Wat betekent dit concreet naar de opleiding?

Dat we zoveel als mogelijk proberen aan te sluiten bij de concrete ervaring van de cursisten en door middel van concrete, praktijkgerichte oefeningen en casusmateriaal (videomateriaal) hen vertrouwd maken met algemene systeemconcepten, perspectieven, denkkaders en onderzoek. Dat we vervolgens verwachten en mee ondersteunen dat systemische begrippen en concepten kunnen toegepast worden in de concrete praktijk.

Of concreet toegepast:

- Leren door middel van waarnemen van videobanden, opleiders, rollenspelen,...
- herkennen van systemische fenomenen, communicatie en interactiepatronen binnen gezinsrelaties vanuit de verschillende theoretische hoofdstromingen
- kennis van het systeemdenken, de belangrijkste systeemtheoretische concepten, diverse theoretische stromingen en enkele belangrijke behandelingsmodellen
- toepassen en oefenen. Gedurende de cursus oefent de cursist zich in gespreksvoering, specifiek systemische diagnostische vaardigheden, het opstellen van systemische hypothesen, interview technieken en het aanzetten tot verandering door middel van systeemgerichte interventies.

2. OPZET

2.1 UREN EN DATA

Er zijn in totaal 7 bijeenkomsten van 6 uur (= 42 uur).

De voorbereidingstijd zal per bijeenkomst enigszins verschillen afhankelijk van eventuele opdrachten en presentaties die bij toer buurt gedaan worden.

Globaal zal voorbereiding in de vorm van literatuurstudie en het maken van (praktijk)opdrachten per dag ongeveer drie tot zes uur in beslag nemen

2.2 INDELING MODULE

Huiswerk:

Alle cursisten hebben als huiswerk de literatuur gelezen en opdrachten gemaakt voorzover deze verbonden zijn aan de desbetreffende bijeenkomst. Twee cursisten bereiden een creatief commentaar op de literatuur voor. Dit kan zijn; een leuke, leerzame opdracht, filmfragment, oefening, een spel etc. Twee cursisten brengen wekelijks een casus in op 1 A4, passend bij het thema van de bijeenkomst. Deze opdrachten worden verder specifieker uitgewerkt en uitgelegd in het draaiboek.

Opzet bijeenkomst:

Elke bijeenkomst begint met een presentatie van twee cursisten. Daarna is er ruimte voor vragen over en verheldering van de gelezen literatuur. De eventuele opdrachten worden getoond en besproken. Vaardigheden worden geoefend door middel van rollenspel zo veel mogelijk aan de hand van door de cursisten ingebrachte casussen. Video's worden getoond om bekende en minder bekende therapeuten aan het werk te zien.

2.3. LEERDOELEN

1. Kennis van de verschillende postmoderne perspectieven, de narratieve, oplossingsgerichte en dialogische benadering
2. Goede integratie van de basisattitude van de therapeut in de manier van therapie doen: aansluiten, ruimte maken voor de verhalen van de cliënten en gezinnen, ook hebben voor interacties, goede vragen stellen, benutten drie tijdsdimensies
3. Toepassen van verschillende interventies uit de narratieve, oplossingsgerichte en dialogische benaderingen.
4. Op een wetenschappelijk verantwoorde manier een integratie realiseren van de eigen therapeutische stijl, de basisattitude, theoretische concepten, praktische toepassingen en het bewust gebruik maken van feedback in de systemische alliantie

2.4. LITERATUUR

De artikels, aangeduid in dit draaiboek, worden voor het merendeel verstrekt door de Jeugdzorgacademie en zijn verplichte literatuur. Iedereen ontvangt ook een literatuurlijst met nuttige literatuur (zie onderaan).

2.5. EVALUATIE

Elke dag wordt telkens geëvalueerd adhv een vragenlijst (gebaseerd op deze van Scott Miller). Op deze manier wordt met rechtstreekse feedback gewerkt van uit de groep.

De basiscursus wordt bovendien halverwege mondeling geëvalueerd en aan het eind van de module met standaard formulieren

3. BEOORDELING

3.1. TOETS

Tijdens de bijeenkomsten wordt aan de cursisten expliciet feedback gegeven wat betreft hun vaardigheden en participatie. Elke bijeenkomst (vanaf dag 2) begint met een presentatie van drie cursisten waarmee de cursisten hun creativiteit en inzet kunnen tonen.

De beoordeling vindt op het einde plaats aan de hand van hun eindwerk. Hierbij wordt getoetst of ze de basis, zoals verworven tijdens de eerste zes dagen, op een zinvolle manier kan geïntegreerd worden in hun eindwerk, waar het gaat om meer specifieke toepassingen uit de eigen praktijk.

Concreet betekent dit dat cursisten een verslag schrijven over hoe ze zelf te werk gaan in hun praktijk, met bijzondere aandacht voor 1. Zichzelf, de basisattitude, 2. Concrete praktijk en toepassingen uit de cursus 3.

Theoretische reflecties over de praktijk.

3.2. AANWEZIGHEID

Deelnemers worden geacht bij alle bijeenkomsten aanwezig te zijn. Alleen in het geval van ziekte, zwangerschap of overmacht is afwezigheid toegestaan. Wanneer een deelnemer meer dan 10% van de contacturen van deze basisopleiding afwezig is geweest, dient deze na overleg met de hoofddocent een compensatie-opdracht te maken. Wanneer een deelnemer meer dan 20% van de contacturen van deze module afwezig is geweest, dient deze de gehele module op een ander moment opnieuw te volgen. Alle

afwezigheid moet voorafgaand aan de bijeenkomsten gemeld worden op het secretariaat bij of bij de opleiders.

3.3. PARTICIPATIE

Deelnemers worden geacht actief te participeren tijdens de bijeenkomsten. De participatie en beroepshouding worden door de docent beoordeeld door middel van een standaard formulier. De uitkomsten van deze beoordeling worden besproken door de opleiders.

3.4. HERKANSING

Bij een onvoldoende beoordeling van de opdracht of de toets volgt een herkansing. In overleg met de docent wordt een nieuwe inleverdatum vastgesteld. Bij herhaald onvoldoende resultaat kan de basisopleiding niet worden afgesloten met een certificaat.

4. Opleiders:

Bruno Hillewaere (Hoofdopleider): Psycholoog, Psychotherapeut (BIG),
Systeemtherapeut, Opleider en Supervisor, lid NVRG

Robert van Hennik, Systeemtherapeut, opleider en supervisor
systeemtherapie, NVRG

Jasmina Sermijn, (Dr.), Psycholoog, Systeemtherapeut, Opleider en
supervisor BVRGS

Anik Serneels, Psycholoog, Systeemtherapeut, Opleider en supervisor
BVRGS

Farida Zarouali, Psycholoog, Systeemtherapeut, intercultureel therapeut.

Iris Deuss, Psycholoog, Systeemtherapeut.

Cursusdag 1. Cybernetica van de tweede orde en het postmoderne paradigma.

Bruno Hillewaere (& Robert van Hennik)

Inhoud:

- Korte inleiding in het postmodernisme in de kunst, architectuur, filosofie
- Korte inleiding in het postmodernisme. Cursisten leren over vier d's in postmoderne systeemtherapieën. Het gaat om de begrippen (1)

discours (2) deconstructie (3) differentie en (4) de derde ruimte. Deze filosofische concepten worden in sociaal constructionistische therapie gebruikt om dominante maatschappelijke, culturele invloeden zichtbaar en bespreekbaar te maken opdat therapeut en cliënt zich hiertoe kritisch verhouden kunnen.

- Ontwikkelingen in de systeemtheorie: cybernetica van de tweede orde, derde orde en het narratieve perspectief
- De attitude van de therapeut, collaboratief, not-knowing, reflectief, coauteur.

Tijd:	Onderwerp:
09:30- 11:00	- De invloed van postmodernisme/ sociaal constructionisme op de psychologie, ontwikkelingen in de systeemtherapie.
11:00- 11:15	- Pauze
11:15- 12:45	- Vervolg invloed van postmodernisme/ sociaal constructionisme op de psychologie, ontwikkelingen in de systeemtherapie. -
12:45- 13:45	- Lunch
13:45- 15:15	- De attitude van de collaboratieve therapeut. - Diversiteit in de postmoderne perspectieven: gelijkenissen en verschillen tussen Collaboratieve, dialogische, narratieve en oplossingsgerichte praktijken
15:15- 15:30	- Pauze
15:30- 17:00	- Diversiteit in de postmoderne perspectieven: gelijkenissen en verschillen tussen Collaboratieve, dialogische, narratieve en oplossingsgerichte praktijken

--	--

Ervaring:

- Deconstructie, het opnieuw bevragen van vanzelfsprekende praktijken, realiteiten, met behulp van linguagram
- Contextualiseren: een actueel onderwerp in relatie brengen met een maatschappelijk discours.

Doelstelling:

- De cursist heeft notie van enkele theoretische concepten in het post moderne denken die van invloed zijn geweest op de ontwikkeling van de postmoderne systeemtherapie.
- De cursist situeert de systeemtherapie in een bredere context, van kunst, cultuur, filosofie en ontwikkelingen in de systeemtheorie
- De cursist heeft notie van de taal als 'organiserend element van systemen'.
- De cursist heeft notie van de positie en attitude van de op samenwerking gerichte therapeut.

Competentie:

- Kennis van betekeniscontext waarbinnen collaboratieve, narratieve en dialogische systeemtherapie ontwikkeld is.
- Oefenen met de samenwerkingsgerichte, nieuwsgierige en reflectieve rol/ houding van de therapeut.

Literatuur:

Dag 1 (Totaal: 86 pg's)

- Anderson, H. & Gehart, D. (2007). Collaborative Therapy: Relations and Conversations that make a difference. Hoofdstukken 1,2 & 3 (26 pg's)
- Hillewaere, B. (2008). Bouwstenen voor integratieve psychotherapie voor gezinnen met adolescenten. In: M. Kinet (red.). Psychoanalyse en/van het systeem; Bij jongeren en hun gezin (pp.89-128). Antwerpen:Garant
- Sermijn, J.& Gergen, K. (2016). Spreid je therapeutische vleugels uit: een reflecterend proces met Kenneth Gergen. Systeemtheoretisch Bulletin, jg 34, 2, pg. 183-203.

Cursusdag 2: Reflecterende processen

Bruno Hillewaere (& Jasmina Sermijn)

Ochtend: Verschillende vormen van reflecterende processen: theorie

Middag: Oefenen van de verschillende vormen van reflecteren

Inhoud:

- Bespreken van verschillende vormen van reflecteren (reflecterende team van Tom Anderson, As-if reflecteren van Harlene Anderson, Outsider witnesses van Michael White) en het situeren van deze verschillende vormen van reflecteren binnen de historiek van het systeemdenken
- Een brug slaan tussen de theorie rond het reflecteren en de praktijk: in kleine groepen nadenken over hoe deze theorie concreet vertaald kan worden in de eigen praktijkcontexten.
- Concreet en stapsgewijs inoefenen van deze verschillende vormen van reflecteren a.h.v. methodiekoefeningen in kleine en grote groep
- Werken met de innerlijke en uiterlijke dialoog
- Onderscheid tussen reactieve, reflectieve, responsieve en actieve houding in dialoog

Tijd:

Onderwerp:

09:30- 11:00	- Situeren en kaderen van het reflecting team, de verschillende vormen van Reflecting teams en Reflecterende processen
11:00- 11:15	- Pauze
11:15- 12:45	- Bespreken van de bestaande en meest gebruikte vormen van reflecterende processen met een focus op het reflecterende team van Tom Andersen, het as- if reflecteren en het reflecteren vanuit de outsider witness positie

12:45- 13:45	- Lunch
13:45- 15:15	- Het concreet inoefenen van deze verschillende vormen van reflecteren, gecombineerd met het verder oefenen op de basishouding en de conversationele vraagstelling
15:15- 15:30	-
15:30- 17:00	- Werken met de innerlijke en uiterlijke dialoog

Collaboratief & Dialogisch leren:

Leren a.h.v dialoog, concrete methodiekoefeningen

Leerdoelen & Competenties:

- De cursisten kennen de verschillende vormen van reflecteren en kan deze plaatsen binnen het breder systemisch denken (zowel historisch als actueel) (weten)
- De cursist kunnen verschillende vormen van reflecterende processen implementeren (weten hoe en tonen) en gaat daarmee creatief aan de slag in de eigen praktijk (doen)
- De cursisten kunnen aan de slag met hun innerlijke dialoog en kunnen zowel reflectief, responsief en actief elementen uit deze innerlijke dialoog inzetten in de uiterlijke dialoog
- De deelnemer kan samen met anderen het geleerde vertalen naar de eigen praktijk (doen)

Literatuur:

Dag 2 (Totaal 73 pg's)

- Andersen, T. (1987). The Reflecting Team: Dialogue and meta-dialogue in clinical work. *Family Process*, 26, 415-428.

- Hillewaere, B. (2008). Leven en werk van Tom Andersen. *Systeemtheoretisch Bulletin*. (24 pg's)
- Rober, P. (2012). H6 De beleving van de therapeut als therapeutisch instrument. In: *Gezinstherapie in praktijk* (pp.136-156). Den Haag: Acco.
- Shotter, J. & Katz, A. (2007). "Reflecting talk", "Inner talk" and "outer talk": Tom Andersen's way of being. In Anderson, H. & Jensen, P. (Eds.). *Innovations in the reflecting process* (pp. 16-32). London: Karnac.
- Eigen samenvattingen rond instructies outsider witnesses en as if reflecteren

Cursusdag 3: Narratieve therapie

Bruno Hillewaere (& Robert van Hennik)

Inhoud:

- Inleiding narratieve therapie
- Er is aandacht voor het stellen van vragen die activeren, die de cliënt positioneren in de rol van 'deskundige over het eigen leven'.
- Externaliserende conversaties: Het probleem is het probleem en niet de cliënt.
- Hoe op te bouwen tot het externaliseren en er mee verder te werken. (Michael White zijn map)
- RE-authoring. Regie ervaren in het eigen levensverhaal.

- 'Everything is multistoried': Het gaat om het besef dat elk verhaal slechts een selectie is, dat er altijd veel meer niet verteld wordt, dan wel. Veel gezinnen die hulp vragen vertellen dunne, probleemverzadigde verhalen en identificeren zich hiermee.
- Het 'psychisch lijden' is te zien als protest tegen een dominant probleemverzadigd verhaal. Psychisch lijden verwijst naar 'waarden onder druk'.
- De narratieve therapeut onderzoekt welke waarden onder druk staan en co-construeert een rijker geprefereerd identiteitsverhaal dat recht doet aan levenservaringen die eerder niet in het identiteitsverhaal opgenomen waren.

Tijd:

09:30- 11:00

Onderwerp:

- Externaliserende conversaties

09:30- 11:00	- Externaliserende conversaties
--------------	---------------------------------

11:00- 11:15	- Pauze
11:15- 12:45	- Re-autoriserende conversaties
12:45- 13:45	- Lunch
13:45- 15:15	- Het verrijken van geprefereerde verhalen.
15:15- 15:30	- Pauze
15:30- 17:00	- Vervolg: het verrijken van geprefereerde verhalen.

Ervaring:

- Oefening met luisteren zonder te interpreteren.
- Oefenen in rollenspel met vragen die activeren, uitnodigen tot reflectie, die de samenwerking in therapie evalueren.
- Oefenen in rollenspel met externaliserende vragen m.b.t. eigen probleem/ dilemma.
- Rollenspel: Opbouw tot externaliseren in gezinstherapie.
- Cursisten zullen probleem verzadigde verhalen leren herkennen, die voortbestaan onder invloed van maatschappelijk en cultureel bepaalde discours.
- Cursisten zullen met vele oefeningen en rollenspelen uitnodigingen/ vragen leren kennen die ingang geven tot nieuwe of rijkere identiteitsverhalen.
- Wij doen een oefening die zal gaan over dominante discourses in ons werk en waarden onder druk. Vervolgens wordt er gevraagd naar verschillende levensverhalen waarin uitdrukking gegeven werd aan deze waarde.
- Middels het vragen naar 'waarden onder druk', ervaringen die contrasteren met probleemverzadigde verhaal, unieke uitkomsten en preferenties voor de toekomst co-constueren wij nieuwe, rijke identiteitsverhalen.
-

Doel:

- De cursist ervaart het verschil tussen internaliserende vragen en externaliserende vragen n.a.v. gesprek over eigen dilemma.
- De cursist leert 'externaliserende conversaties' toe te passen in gezinstherapie.

- De cursist leert gebruik te maken van de interventies 'maps' : re-authorized gesprekken. Hij/ zij kan op basis van een niet-hiërarchische positie een nieuw geprefereerd verhaal co-creëren.
- De cursist kan in gesprek op zoek gaan naar 'waarden onder druk' en uitzonderingen zoeken op het probleemverhaal. Hij/zij kan een nieuw verhaal co-creëren, verdikken en documenteren.

Competentie:

- Het kunnen toepassen van 'externalisatie' in gezinstherapie
- De cursist kan zowel zijn of haar eigen ervaring als die van de cliënt te kunnen situeren in een sociale context (cultuur, religie, sociaal economische klasse, gender, (seksuele) identiteit.
- In gezinstherapie vragen naar 'waarden onder druk,' niet vertelde ervaringen en unieke uitzonderingen om op basis daarvan een nieuw, rijker identiteitsverhaal te co-construeren.

Literatuur:

Dag 3 (Totaal 113 pg's)

- Freedman, J. and Combs, G. (2004). Witnessing bravery. In: Narrative Therapy with couples and a whole lot more (pp.139-166). New York: The Guilford Press
- Hillewaere, B., & Van Hennik, R. (2008). Leven en werk van Michael White. Systeemtheoretisch Bulletin, jrg. 26, 2, 129-161.
- Hennik van, R. (2006). Over jongleren: Systeemtherapie, 18:3, 133-149.
- White M, (2007). H1 Externaliserende gesprekken. Narratieve therapie in de praktijk (pp. 13-51). Amsterdam: Hogrefe Uitgevers.

Cursusdag 4: Narratieve therapie, Trauma en Cultuur

Hillewaere Bruno (& Farida Zarouali)

Inhoud:

- We bouwen voort op het narratieve denkkader om te kijken naar verhalen over trauma. Hoe kunnen we dit breder zien dan enkel het probleemverhaal en mensen helpen kijken en op zoek gaan naar de verhalen over veerkracht?
- Breder leren kijken naar therapeutische toepassingen in het werken met trauma: Belang van werken met veerkracht en aandacht over veiligheid, aandacht aan het hier en nu en het toekomstperspectief, alvorens bezig te zijn met het verwerken van trauma.

- Aandacht voor de sociale discourses en de sociale context: welke zijn de hulpbronnen en steunfiguren?
- Een cliënt kan zich identificeren met een nieuw, rijker verhaal als er een erkennend respons op volgt van sociaal betrokkenen. In de Narratieve therapie organiseren wij sociaal, erkennend respons in interne dialogen (met virtuele anderen) en in dialogen met aanwezige (actuele) anderen.
- Aandacht voor 're-membering conversaties, waarin wij zoeken naar de 'stemmen' van betrokkenen die getuige waren van 'tegenkracht in unieke uitzonderingen'. 'Re-membering' betekent 'hernieuwd lidmaatschap in een 'community' van erkennende betrokkenen.
- In 'outsider witness conversaties' wordt er actief 'erkennend' publiek betrokken in gezinstherapie. Deze fungeren in de rol van getuigen. De 'outsider witness conversatie' is een gestructureerde vorm van werken met reflectie teams. De getuige reflecteert op basis van 'resonantie': wat hoor je, wat zegt het over waarden, hoe raakt het aan eigen ervaringen en waar zet het je toe aan?

Tijd:	Onderwerp:
09:30- 11:00	- Werken met Trauma vanuit een narratief perspectief
11:00- 11:15	- Pauze
11:15- 12:45	- Denken over en oefenen met Intercultureel werken vanuit een narratief perspectief
12:45- 13:45	- Lunch
13:45- 15:15	- Denken over migratie en trauma & oefenen met veerkracht, levenslijnen en aandacht voor verliesthema's (wordt verder op doorgewerkt in dag 5)
15:15- 15:30	- Pauze
15:30- 17:00	- Het organiseren van sociale erkennende respons op rijkere identiteitsverhalen.

Ervaring:

- Adhv de literatuur bekijken we welke onze aannames zijn in het denken over trauma, en hoe we ons perspectief kunnen verbreden
- Bekijken van de video: 'danger of a single story' (Chimamanda Ngozi Adichie)
- Verhalen over casuïstiek, werken met andere culturen met een migratie achtergrond. Werken met tolken.
- Ervaringsoefening over werken met migratie (wat laten we achter? Welke steun zouden we wensen?)
- Oefenen met 'outsider witness' conversations.

Doel:

- De cursisten leren een breder perspectief te hebben ten aanzien van trauma en migratie.
- De cursisten leren te werken met het in kaart brengen van belangrijke hulpbronnen en steunfiguren
- Cursisten leren aandacht te hebben voor verhalen van veerkracht, en toch ook in contact te blijven met de ervaring van pijn, verlies en rouw.
- De cursist leert 'erkennend' sociaal respons te organiseren op nieuwe, rijkere identiteitsverhalen d.m.v. re-membering en outsider witness conversaties.

Competentie:

- Omgaan met diversiteit en andere culturen
- Aandacht hebben voor sociale netwerk, steunfiguren en verhalen van veerkracht, zonder de pijn en het verlies uit het oog te houden.
- Het activeren van meerstemmigheid (virtuele en actuele anderen)
- Het structureren van een reflecting team

Literatuur:

Dag 4 (Totaal 43 pg's)

- Healey, A., (2016), Working with traumatised families in a context of civil conflict. Shared Narratives. In: Vetere, A., & Dowling, E., (Eds). Narrative Therapies with children and their Families: A Practitioner's guide to concepts and approaches. London: Routledge. (14 pg's)
- Tibbles, P., (2016). Crossing frontiers. Narrative approaches with refugee children and Young People. In: Vetere, A., & Dowling, E., (Eds). Narrative Therapies with children and their Families: A

Practitioner's guide to concepts and approaches. London: Routledge. (15 pg's)

- White, M. (2005) Children, trauma and subordinate storyline development. In D. Denborough. (Ed) Trauma: Narrative responses to traumatic experience. Adelaide: Dulwich Centre Publications (14 pg's)

Cursusdag 5: Omgaan met rouw en verlies vanuit een narratief systeemtherapeutisch

Hillewaere Bruno (& Serneels Anik)

Inhoud

Rouwverwerking wordt binnen onze samenleving geassocieerd met 'verlies' en 'loslaten'. Binnen de traditionele rouwtherapieën staat de aanpassing aan het verlies centraal. We gebruiken het narratief systeemtherapeutisch kader als rijke inspiratiebron om op zoek te gaan naar wat de verlies- en rouwverhalen van kinderen, jongeren, volwassenen en gezinnen ons kunnen vertellen over wat hen dierbaar is. De nadruk ligt hierbij niet op loslaten maar wel op het vasthouden van bepaalde waarden, wensen en relaties met belangrijke anderen. Een narratieve hulpverlener gaat samen met cliënten op zoek naar wat hen tijdens dit proces houvast biedt. Hun eigen veerkracht, kennis en mogelijkheden worden op deze manier aangeboord.

Door verlies- en rouwverhalen samen met cliënten te herschrijven, kunnen ze zichzelf opnieuw een actieve rol toeschrijven van waaruit ze invloed kunnen uitoefenen op de negatieve effecten van het trauma.

Tijd:

Onderwerp:

09:30- 11:00	Narratieve systeemtherapeutische basisideeën en interventies in het werken rond de thema's rouw en verlies.
11:00- 11:15	- Pauze
11:15- 12:45	Narratieve systeemtherapeutische basisideeën en interventies in het werken rond de thema's rouw en verlies.

12:45- 13:45	- Lunch
13:45- 15:15	Narratieve systeemtherapeutische basisideeën en interventies in het werken rond de thema's rouw en verlies.
15:15- 15:30	- Pauze
15:30- 17:00	Narratieve systeemtherapeutische basisideeën en interventies in het werken rond de thema's rouw en verlies.

Oefenvorm/ ervaring/ reflectie

Aan de hand van video- en casusmateriaal zal de concrete toepassing van het narratieve gedachtengoed in het werken rond het thema's rouw en trauma worden geïllustreerd. De deelnemers krijgen ook de mogelijkheid om op ervaringsgerichte wijze aan de slag te gaan met een aantal narratieve trauma- en rouwinterventies zoals re-autoriserende gesprekken en re-memberinggesprekken, alsmede het gebruik van creatieve methodieken zoals transitietekeningen.

Doel & beoogde competenties voor de dag

_ Theoretische conceptualisering van hedendaagse systeemtherapeutische perspectieven op rouwprocessen en behandeling

_Toepassing van narratieve systeemtherapeutische interventies bij rouw zoals re-memberinggesprekken

_Kennis omtrent narratieve basisideeën en interventies in het werken rond ingrijpende en traumatische gebeurtenissen zoals re-autoriserende gesprekken en rite of passage

Literatuur

Dag 5 (Totaal 28 pg's)

- Serneels, A. (2014). Rouw vanuit een narratief-therapeutisch perspectief. In Maes, J. en Modderman, H., Handboek Rouw, rouwbegeleiding, rouwtherapie. Witsand Uitgevers. (10 pg's)
- Serneels, A. (2014). Narratieve en gezinstherapeutische interventies bij rouw. In Maes, J. en Modderman, H., Handboek Rouw, rouwbegeleiding, rouwtherapie. Witsand Uitgevers (6 pg's)
- White, M.,(1988). Saying hullo again: The incorporation of the lost relationship and the resolution of grief. *Dulwich Centre Newsletter*, 17-29.

Cursusdag 6: Werken met krachten en mogelijkheden & met een gewenste toekomst, het versterken van Hoop

Hillewaere Bruno (& Deuss Iris)

Inhoud:

- Inleiding: Inventariseren: wat is geweten over de oplossingsgerichte benadering? Wat vind men bruikbaar, en wat niet? Wat doet men zelf reeds en heeft men goede ervaringen mee? Waar zijn er vragen en kritische bedenkingen? Wat hoopt men te leren?
- Historische context:
 - Inspirators: Milton Erickson
 - Bateson en het M.R.I.
- Bredere situering solution-focused therapy:
 - Binnen de paradigmaverschuiving van moderne naar postmoderne therapieën
 - Binnen het paradigma van sociaal constructionisme:
 - Gelijkenissen en verschillen met de narratieve en collaboratieve (taal)benaderingen
 - Gelijkenissen en verschillen met 'resilience' benaderingen (Walsh,...)
- Verandering is er altijd, onze rol is er van deze te herkennen en er mee te kunnen werken.
- Doelgerichtheid en het afstemmen van verwachtingen, zo blijkt ook uit onderzoek, is een belangrijke factor in therapie, voor de therapeutische alliantie.
- Belang van hoop, en vooral van passende hoop
- Vragen naar de gewenste toekomst geeft veel aanknopingspunten voor verandering
- Ingaan op de mogelijkheden van de cliënt versterkt motivatie (zowel van de therapeut als van de cliënt)

- Taal is het belangrijkste middel in therapie, dus leren gebruik maken van haar rijkdom
- De cliënt zit vaak in een probleemverzadigd verhaal en kan met andere taal nieuwe perspectieven en nieuwe mogelijkheden tot verandering ontdekken
- Kritische reflecties ten aanzien van Solution Focused Therapy:
 - Onderbelichting van emoties (Eve Lipchick)
 - Onderbelichting van het belang van geschiedenis
 - Eenzijdige benadering van de toekomst (Walter & Peller)

Tijd:

Onderwerp:

09:30- 11:00	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Werken met krachten en mogelijkheden van cliënten en gezinnen. ▪ In kaart brengen en actief werken met hulpbronnen en steunfiguren van cliënten en gezinnen
11:00- 11:15	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Pauze
11:15- 12:45	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Gewenste toekomst en aan de hand van deze toekomst nadenken over wat verandering met zich teweeg brengt in de richting van een gewenste toekomst
12:45- 13:45	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Lunch
13:45- 15:15	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Het gebruik van taal en de aandachtsverschuiving van problemen naar mogelijkheden en de gewenste toekomst
15:15- 15:30	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Pauze
15:30- 17:00	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Wat is hoop? En wat geeft 'passende hoop', hoop die passend is bij de situatie waarin mensen in zitten?

Ervaring:

- Oefenen van het stellen van vragen naar uitzonderingen, waarbij krachten en hulpbronnen ontdekt kunnen worden (korte oefening aan de hand van een videofragment van een soapserie om verschil te ervaren in focus op probleem en op mogelijkheden, oefenen in tweetallen met vragen naar krachten en hulpbronnen, oefenen in groepjes van 4 of 5 in het stellen van vragen die het succes en de krachten van de cliënt uitvergroten
- oefenen met herkaderen (opwarmer over de kwaliteiten die achter een valkuil schuilgaan, videofragment van gezinsdeeltijdbehandeling, oefenen in drietallen in het luisteren naar en teruggeven van de woorden van de cliënt)
- oefenen met tracking (in groepjes van 3 of 4 oefenen de deelnemers met behulp van een casus in het luisteren naar wat en wie voor de cliënt belangrijk is met behulp van sleutelwoorden)
- Oefenen met toekomstgerichte vragen:
 - o Wensen,
 - o Willen
 - o Kunnen & doen

Competenties:

- Werken met krachten en mogelijkheden van cliënten, zonder de pijn en de moeilijkheden uit het oog te verliezen
- Vragen stellen over krachten, mogelijkheden, hulpbronnen, steunfiguren
- Aandacht hebben voor Verandering en wat verandering mogelijk maakt
- Aansluiten bij de situatie, de geschiedenis en vervolgens in het hier en nu toewerken naar een gewenste toekomst
- Samenwerken, afstemmen van verwachtingen, zorgen voor 'passende hoop'.

Literatuur:

Dag 6 (Totaal 57 pg's)

- Hillewaere, B. (2007). In memoriam Insoo Kim Berg. *Tijdschrift voor Familiotherapie*, 12, 2, 211-222.
- Shazer, de, S (2005). Some SFBT Language Games. (8 pg's)

- Walter, J.L. & Peller, E. (1996). H1 Rethinking Our Assumptions. In: Miller, S.D., Hubble, M.A. & Duncan, B.L. *Handbook of solution-focused Brief Therapy* (pp. 9-26). San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Weingarten, K., (2010). Reasonable hope: construct, clinical applications, and supports. *Family Process, 49, 1. (5-25)*

Dag 7: Integratie, feedbackgericht werken en afronding.

Bruno Hillewaere & Robert van Hennik

Inhoud:

Voormiddag:

- Theoretisch gedeelte: toelichting artikel en onderzoek Van Hennik & Hillewaere over feedbackgestuurd werken (Fits)
- Bespreking belang van therapeutische alliantie met daarin bijzondere aandacht voor:
 - Niet specifieke factoren
 - Relationele alliantie
 - Onderscheid individuele alliantie en systemische alliantie
 - Taakgerichte alliantie
 - Methodiek
 - Doelgerichtheid
 - Feedback en feedbackinstrumenten
- Elke therapeut een eigen onderzoeker in de praktijk (practice based evidence based practice)
- Rollenspelen waarin de cursisten eigen casuïstiek inbrengen, en het geleerde toepassen
- En vervolgens aan de hand van feedbackinstrumenten kijken en bespreken hoe het werkzaam is in de dialoog

Namiddag:

- Het bespreken van de werkstukken, het in groep reflecteren over het eigen leerproces en het leerproces als groep, afscheid
- Presentatie werkstukken, reflectie en afscheid

- Elke groep presenteert gezamenlijk, terwijl de rest van de groep, toehoorders fungeren als 'as if' reflecteerders of 'outsider witnesses' en vanuit die posities reflecteren over de voordrachten.
- Reflectie over het collaboratief leerproces in groep
- Er is aandacht voor het thema afscheid, transitie en rituelen in de collaboratieve therapie.

Tijd:	Onderwerp:
09:30- 11:00	- Integratie van het specialistisch blok, zowel theoretisch als toepassingen in de praktijk
11:00- 11:15	- Pauze
11:15- 12:45	- Aandacht voor de systemische alliantie, het belang van het gebruik van feedback
12:45- 13:45	- Lunch
13:45- 15:15	- Aandacht voor een evenwicht tussen proces, betekenisgeving en doelgerichtheid
15:15- 15:30	- Pauze
15:30- 17:00	- Goed afronden met de groep betekent een meer taakgericht element (taakgerichte evaluatie) en een meer relationeel proces (net als in een therapeutisch proces 'loslaten in verbondenheid')

Doelstelling:

- Integratie van het geleerde in de praktijk
- Het belang leren kennen en inzien van wetenschappelijk onderzoek omtrent de therapeutische alliantie, en dit in de praktijk kunnen toepassen
- Aan de hand van de eigen praktijk oefenen met feedback
- Elke therapeut een eigen onderzoeker in de praktijk (practice based evidence based practice)

- A.h.v een groepspresentatie tonen van hoe je 'het geleerde' toepast in de alledaagse beroepspraktijk
- Reflecteren over het eigen leren in groep
- Bedenken en inzetten van afscheids/overgangsritueel.

Competenties:

- Integratie van verscheidene postmoderne perspectieven in de praktijk
- Werken met de therapeutische alliantie, inspiratie van wetenschappelijk onderzoek
- Werken met feedback
- Elke therapeut een eigen onderzoeker in de praktijk (practice based evidence based practice)
- Presenteren van het geleerde (combinatie van weten, weten hoe, tonen en doen)
- Reflecteren: as if, outsider witnesses, en reflectie over eigen leerproces
- Oefening met het bedenken en inzetten van afscheids/overgangsritueel

Literatuur

Dag 7 (Totaal 48 pg's)

- Van Hennik, R. (2013). Struinen in systeemtherapie. *Systeemtheoretisch bulletin*, 31, 137-154.
- Van Hennik, R., & Hillewaere, B. (2015). *Fits: Feedback informed therapy within systems*. Niet gepubliceerde manual over feedback gerichte systeemtherapie. (10 pg's)
- Van Hennik, R., & Hillewaere, B. (2017). Practice Based Evidence Based Practice. Navigating based on coordinated improvisation, collaborative learning and multi-methods research. *Journal of Family Therapy*, in press. (21 pg's)

(Totaal literatuur: 448 pagina's.)